

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

De relatie tussen gender en geweld tegen vrouwen & huiselijk geweld: een analyse

Auteurs

Katrien de Vaan
Hanna Harthoorn
Kristen Martina

Deze analyse biedt inzicht in de relatie tussen gender en GTV&HG. Ze is opgesteld in het kader van de nadere concretisering door Regioplan van de in januari 2020 gepubliceerde aanbevelingen van GREVIO met betrekking tot de Nederlandse naleving van het Verdrag van Istanbul. De analyse maakt onderdeel uit van een meer omvattend advies: K. de Vaan, H. Harthoorn en K. Martina (2021) *Gendersensitiviteit in de Nederlandse aanpak van huiselijk geweld: nadere concretisering van de GREVIO-aanbevelingen* (Amsterdam: Regioplan).

Op 18 november 2015 heeft Nederland het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (verder: het Verdrag van Istanbul) geratificeerd. Het trad voor Nederland op 1 maart 2016 in werking. Het verdrag stelt eisen aan de aanpak van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (GTV&HG). Op de uitvoering van het verdrag wordt toezicht gehouden door een *Groep van deskundigen inzake actie tegen geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld* (GREVIO).

Gendersensitiviteit in de aanpak van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld

- *Gendersensitiviteit* betekent rekening houden met gender.
- Onder *gender* wordt verstaan: de sociaal-culturele rollen die aan de twee (dominante) seksen (M/V) gekoppeld zijn. Gender is dus iets anders dan sekse, dat duidt op het biologisch onderscheid tussen mannen en vrouwen.
- Rekening houden met gender betekent rekening houden met de *verschillen in macht, gelijkheid, afhankelijkheid en verwachtingen ten aanzien van gedrag* die uit deze rollen voortvloeien.

	Man	Vrouw
Sekse	Fysieke kenmerken, zoals gemiddeld genomen sterker dan vrouwen	Fysieke kenmerken, zoals het vermogen om kinderen te krijgen
Gender, denk <u>bijvoorbeeld</u> aan:	Wat wij traditioneel koppelen aan mannelijkheid en de rol van de man in het gezin: sterk, stabiel, werkt buitenshuis en voorziet in het gezinsinkomen; de vader die tijd maakt om met zijn kinderen te voetballen.	Wat wij traditioneel koppelen aan vrouwelijkheid en de rol in het gezin: lief, zorgzaam, neemt de primaire verantwoordelijkheid in de zorg voor kinderen, het huishouden en mantelzorg; de 'luizenmoeder' die helpt op school.
Verschillen in macht, gelijkheid en afhankelijkheid	Mannen bekleden bijvoorbeeld veel vaker machtsposities (top bedrijfsleven, politiek) en zijn veel vaker economisch zelfstandig.	Vrouwen werken veel minder, zijn daardoor minder economisch zelfstandig en bekleden minder vaak machtsposities, zijn vaker financieel afhankelijk van hun partner.

Het toepassen van een genderperspectief in de aanpak van GTV&HG betekent:

- geweld in de huidige brede maatschappelijke context van ongelijkheid, in het bijzonder tussen de seksen, plaatsen;
- en oorzaken van het ontstaan en voortbestaan van dat geweld die samenhangen met die ongelijkheid herkennen, erkennen, aanpakken en wegnemen.

Op die manier draagt een gendersensitieve aanpak van GTV&HG bij aan verbetering van de effectieve aanpak van deze vormen van geweld.

Een gendersensitieve aanpak betekent niet: een aanpak die uitsluitend is gericht op het ondersteunen van vrouwelijke slachtoffers en het veroordelen van mannelijke plegers en die voorbijgaat aan het systemische karakter van GTV&HG. Een gendersensitieve aanpak gaat uitstekend samen met een systeemgerichte aanpak, omdat gender één van de factoren is die de relatiedynamiek in het (gezins)systeem beïnvloeden.

Wat is de relatie tussen gender en GTV&HG?

Tussen gender en GTV&HG is geen rechtstreeks verband. De relatie loopt via ongelijkheid, macht en controle. De hierboven genoemde rollen leiden ertoe dat er maatschappelijke opvattingen zijn over mannelijkheid en vrouwelijkheid. Uit die opvattingen vloeien verwachtingen voor mannen en vrouwen, jongens en meisjes voort met betrekking tot bijvoorbeeld hun gedrag en de keuzes die zij maken in hun leven, verwachtingen waar mannen en vrouwen zich ook naar gedragen. Bekende voorbeelden zijn dat meisjes worden gewaardeerd als ze lief zijn, en jongens als ze stoer zijn; en dat moeders meer op zorgtaken voor de kinderen worden aangesproken dan vaders (bijvoorbeeld in de combinatie van arbeid en zorg, maar ook in echtscheidingsprocedures).

Dit soort verschillen in opvattingen en verwachtingen kan leiden tot verschillen in macht, bijvoorbeeld doordat mannen zichzelf beter kunnen verdedigen en mannen vaker financieel onafhankelijk zijn. In gezagskwesties bij echtscheiding zien we dat de perceptie bestaat dat vrouwen gemakkelijker hun kinderen kunnen claimen, maar zien we ook dat dit stereotype zich tegen hen kan keren. Die verschillen in afhankelijkheden en daaruit voortvloeiende macht zijn interessant in het kader van GTV&HG, omdat ze door partners of ex-partners gebruikt kunnen worden om controle over elkaar uit te oefenen.

Zowel de verschillende maatschappelijke verwachtingen van mannen en vrouwen als de verschillen in macht en afhankelijkheid en de wens om controle over de ander uit te oefenen kunnen leiden tot conflicten. Bijvoorbeeld omdat iemands partner niet aan de gendergerelateerde verwachtingen voldoet; of omdat die verwachtingen ingezet kunnen worden in het nadeel van de ander. In deze analyse geven we daar verschillende voorbeelden van.

Die conflicten kunnen vervolgens leiden tot geweld in allerlei vormen en met allerlei motieven: geweld omdat dat nu eenmaal de manier is die aangeleerd is om conflicten op te lossen; geweld uit onmacht of gekrentheid; dermate vergaande vormen van controle dat sprake is van psychisch geweld; maar ook het voortduren van slachtofferschap omdat afhankelijkheid het doorbreken van het geweld bemoeilijkt. Het effect van deze gendergerelateerde patronen zien we vervolgens terug in verschillen in dader- en slachtofferschap tussen mannen en vrouwen:

- *In de privésfeer* plegen mannen vaker, ernstiger en deels ook ander geweld tegen vrouwen dan omgekeerd, terwijl vrouwen vaker slachtoffer van geweld door mannen worden.¹ Geweld van mannen tegen vrouwen leidt vaker tot angst bij het slachtoffer en tot fysiek ernstiger gevolgen. De relatie tussen pleger en slachtoffer (en met name (on)gelijkwaardigheid, afhankelijkheden, aspecten van controle en macht daarin) draagt hier in belangrijke mate aan bij.² Als vrouwen geweld plegen, doen zij dat vaker uit zelfverdediging.³

In dit kader wordt ook wel de tegenstelling gehanteerd tussen wederzijds geweld en intiem terrorisme. Bij wederzijds geweld handelen beide partijen gewelddadig; bij intiem terrorisme is sprake van sterk controlerend geweld van de één richting de ander. In het kader van gender is dit echter een valse tegenstelling. Geweld is altijd een uitkomst van een bepaalde relatiedynamiek, of het zich nu uit als relatief gelijk geweld van twee kanten of extreem geweld vanuit één partij. Gender kan bij beide vormen van geweld een rol spelen omdat het leidt tot bepaalde rollen en patronen waaruit conflict kan voortkomen, maar van waaruit conflict zich ook op een bepaalde manier kan ontvouwen. Twee voorbeelden:

- Wederzijds geweld kan simpelweg geweld zijn van de ene richting de andere partner om redenen die niet samenhangen met gender, bijvoorbeeld hevige stress, wat door de andere partner beantwoord wordt met vergelijkbaar geweld. Wederzijds geweld, voortvloeiend uit gender: een man en vader verliest zijn baan en kan daarmee niet meer in het gezinsinkomen voorzien. Hij schaamt zich daarvoor en raakt in een depressie, drinkt te veel en wordt agressief. Zijn vrouw kan niet omgaan met een man die op geen enkele manier meer voldoet aan haar verwachtingen van een zelfstandige, sterke kostwinner die voor het gezin zorgt en uit haar frustratie via verbaal en fysiek geweld.
- Intiem terrorisme: een relatie waarin sprake is van een sterke ongelijkheid tussen de partners, gebaseerd op traditionele rolpatronen; de vrouw heeft enkel zeggenschap over het huishouden en de persoonlijke

¹ Meest recente landelijke prevalentieonderzoek, WODC, 2019.

² K. de Vaan, S. Dijkstra en B. Witkamp (2016). *Verbetering gendersensitiviteit prevalentieonderzoek huiselijk geweld* (Amsterdam: Regioplan) en S. Daru et. al. (2016). *Huiselijk geweld verklaard vanuit genderperspectief*. Literatuurstudie (Regioplan/Atria/Movisie).

³ B. Tierolf, K. Lünemann en M. Steketee (2014). *Doorbreken geweldspatroon vraagt gespecialiseerde hulp. Onderzoek naar effectiviteit van de aanpak huiselijk geweld in de G4* (Utrecht: Verwey-Jonker Instituut).

verzorging van de kinderen en wordt door haar man met geweld bestraft als zij zichzelf meer vrijheden permissieert. Maar intiem terrorisme kan ook zijn: een vrouwelijke partner met borderline syndroom die haar partner geen moment uit het oog wil verliezen uit angst dat hij haar bedriegt en hem om die reden sterk controleert en geweld toepast als ze vermoedt dat hij ontrouw is geweest.

Het gaat er juist om bij alle vormen van GTV&HG alert te zijn op de rol die gender speelt in de onderliggende relatiedynamiek. De Nederlandse context, waarin we streven naar een systeemgerichte aanpak met aandacht voor alle partijen en perspectieven, leent zich daar uitstekend voor.

- In de publieke sfeer worden vrouwen met name slachtoffer van andere vormen van geweld dan mannen: seksuele intimidatie (ook op de werkvloer), seksueel geweld en verkrachting. Ook blijkt uit onderzoek dat vrouwen meer angst hebben om slachtoffer van geweld in de openbare ruimte te worden dan mannen. Dit beïnvloedt hun bewegingsvrijheid in de publieke ruimte.⁴

Gender is niet alleen relevant in relatie tot partnergeweld bij heteroseksuele stellen of geweld van mannen tegen vrouwen in de openbare ruimte. Gender speelt een rol bij geweld tegen kinderen en geweld tussen kinderen in de context van het gezin. Gender speelt ook een rol bij geweld tegen personen die niet binnen de stereotypen van de sekserollen passen, zoals lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBTI'ers); bij eengerelateerd geweld; bij de intergenerationele overdracht van huiselijk geweld; en bij geweld tussen huisgenoten die niet elkaars partner zijn. Slachtofferschap van HG is ook niet exclusief voorbehouden aan vrouwen en plegerschap niet exclusief aan mannen. Mannen worden ook slachtoffer van geweld door hun vrouwelijke (ex-)partner. Dat is niet in tegenspraak met de rol die gender speelt bij HG-problematiek en dus ook niet met een gendersensitieve benadering. Zo lijkt bij mannelijk slachtofferschap relatief vaak een rol te spelen dat de man niet aan het traditionele rolpatroon van kostwinner en zorgende vader kan voldoen, bijvoorbeeld door werkloosheid of echtscheiding, en dit bij diens (vrouwelijke) partner een gewelddadige reactie oproept.⁵ Het is belangrijk om juist ook daar waar geweld niet plaatsvindt in een stereotiepe vrouw-man-partnerrelatie alert te zijn op de rol die opvattingen en verwachtingen ten aanzien van man- en vrouw-zijn kunnen spelen en de gevolgen die het afwijken van die norm kan hebben voor de veiligheid van betrokkenen.

In dit rapport ligt de focus op geweld tegen vrouwen

Vrouwen vormen de grootste groep slachtoffers van gendergerelateerd geweld. Het Verdrag van Istanbul spreekt in dat kader over schending van de mensenrechten van vrouwen. Het geweld tegen hen is onder andere het gevolg van maatschappelijke opvattingen en de patronen en ongelijkheden die daaruit voortvloeien, en die houden op hun beurt het geweld ook weer in stand. Daarmee is het een maatschappelijk probleem dat een hele groep benadeelt en een vorm van discriminatie van vrouwen. De overheid heeft de taak dit te bestrijden.

De relatie tussen gender en geweld heeft niet alleen gevolgen voor vrouwen. Hierboven is al beschreven dat we met name bij geweld tegen LHBTI-personen ook een duidelijke lijn met gender zien. Denk daarbij aan geweld in de openbare ruimte, maar ook aan geweld in gezinnen waarin afwijking van de gendernorm niet wordt geaccepteerd. In deze context zijn ook jongens (net als meisjes) zeker slachtoffer van gendergerelateerd geweld.

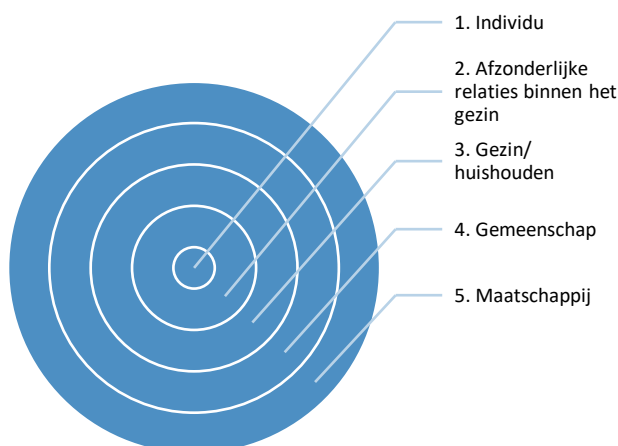
In Nederland bestaat beleidsmatig veel aandacht voor geweld tegen en discriminatie van LHBTI-personen. Dat maakt dat het voor de hand ligt om geweld tegen vrouwen en geweld tegen LHBTI-personen in de aanpak aan elkaar te verbinden. We kiezen er in dit traject echter bewust voor om dat niet te doen. De eerste reden daarvoor is dat het Verdrag van Istanbul niet over LHBTI-personen gaat, en daarmee de GREVIO-aanbevelingen evenmin. De tweede is dat het in Nederland, in ieder geval binnen de aanpak van huiselijk geweld, omstreven is om aandacht te besteden aan vrouwen als specifieke groep slachtoffers van geweld en discriminatie. In hoofdstuk 2 gaan we hier nader op in. Juist die omstrevenheid maakt dat we het belangrijk vinden om de focus in dit traject scherp te houden, en dus op vrouwen (en in het verlengde daarvan: meisjes) te leggen.

⁴ Veiligheidsmonitor, 2017. [<https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2018/09/veiligheidsmonitor2017>]

⁵ Zie bijvoorbeeld A. Nanhoe (2011). Pionieren in de mannenopvang. (Gemeenten Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Utrecht).

Wat betekent gender concreet in relatie tot GTV&HG?

Om inzichtelijk te maken wat gender concreet betekent in relatie tot GTV&HG maken we gebruik van het ecologisch model, dat Ten Boom & Wittebrood in het laatste prevalentieonderzoek van het WODC presenteerden en dat vijf niveaus onderscheidt.

Niveau	Relatie gender – geweld tegen vrouwen/HG
Maatschappij <ul style="list-style-type: none"> • Verdragen en wetgeving • Opvattingen • Politiek-bestuurlijke omgeving • Economische ontwikkeling • Machtsongelijkheid 	<p>Beleid en wetgeving dragen – al dan niet onbedoeld – bij aan het in stand houden dan wel bestrijden van de ongelijkheden, die een oorzaak vormen voor GTV&HG (zoals hierboven beschreven). Denk bijvoorbeeld aan emancipatiebeleid, financiële regelingen ten aanzien van kinderopvang en partnerschap, beleid en uitvoering op het terrein van sociale zekerheid, verlofregelingen en verblijfsrecht. <i>Voorbeeld: ver-sobering van partnerpensioen en partneralimentatie sluit aan bij de maatschappelijke norm ten aanzien van emancipatie, maar pakt onevenredig nadelig uit voor vrouwen aangezien zij veel vaker financieel afhankelijk zijn van hun partner. Die afhankelijkheid vloeit voort uit de verwachtingen die de samenleving – nog steeds – aan het vrouw-zijn, en met name het moederschap, verbindt.</i></p> <p>Politiek-bestuurlijke omgeving: de prioriteit die wordt gegeven aan het wegnemen van onderliggende ongelijkheden en het realiseren van voorzieningen in dat kader (en dus ook: beschikbare middelen).</p> <p>Relevante opvattingen zijn o.a.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cultureel bepaalde, maatschappelijke opvattingen over rollen die horen bij een bepaalde sekse en daaruit voortvloeiende verschillen in macht en maatschappelijke positie tussen mannen en vrouwen en die leiden tot het afkeuren van keuzes die afwijken van die norm. Deze uiten zich bijvoorbeeld in de verdeling van arbeid en zorg en in verschillen in de opvoeding van jongens en meisjes. Deze zijn niet alleen van invloed op reële macht en ongelijkheid, maar ook op bijvoorbeeld de acceptatie van mannelijk slachtofferschap. • Normstelling ten aanzien van emancipatie en gelijkwaardigheid. Deze is van invloed op de erkenning van ongelijkwaardigheid als relevante oorzaak voor GTV&HG. • Normstelling t.a.v. geweld. <p>Resultierend in zichtbare machtsongelijkheid, bijvoorbeeld de man-vrouwverschillen in het bezetten van politieke en bestuursfuncties, in economische zelfstandigheid en in slachtofferschap van geweld.</p>

Niveau	Relatie gender – geweld tegen vrouwen/HG
<p>Gemeenschap</p> <ul style="list-style-type: none"> • Instanties • Sociaal netwerk • Openbare ruimte 	<p>Normstelling en beschikbare hulpbronnen binnen de sociale groep, het sociaal netwerk en vanuit instanties.</p> <p>Sociale groep en sociaal netwerk: normen t.a.v. man-vrouwgelijkheid en gender. Denk daarbij aan acceptatie/ondersteuning van opleiding van en werk door vrouwen; acceptatie van LHBTI-identiteit; prevalentie van schadelijke traditionele praktijken. Dit beïnvloedt man-vrouw(on)gelijkheid en welzijn en daarmee de relaties binnen gezinnen/huishoudens.</p> <p>Op het niveau van instanties gaat het hier bijvoorbeeld om de beschikbaarheid van hulpbronnen in geval van relatiebreuk/vluchten voor geweld, de mate waarin deze gelijk beschikbaar zijn voor mannen en vrouwen en rekening houden met afhankelijkheden; erkenning van de rol macht/ongelijkheid in GTV&HG door hulpverleners; het accepteren van beide ouders als volwassenen met eigen wensen en problemen, aanvullend op hun rol als ouder. <i>Denk bijvoorbeeld – voortbouwend op het voorbeeld onder ‘maatschappij’ – aan het feit dat een echtscheiding voor vrouwen financieel vaak veel nadeliger uitpakt dan voor mannen. Dat remt hen in het nemen van de beslissing om een relatie te verbreken en maakt hen ook minder zelfredzaam als zij dat uiteindelijk doen.</i></p> <p>Op het niveau van de gemeenschap bevindt zich ook de openbare ruimte. Hier gaat het om zaken als veiligheid op straat, inrichting van de openbare ruimte, normstelling ten aanzien van seksuele intimidatie.</p>
<p>Gezin/huishouden</p> <ul style="list-style-type: none"> • Armoede/werkloosheid • Kwaliteit relaties • Ouderlijke stress • Conflicthantering 	<p>Specifieke gendergerelateerde issues op het niveau van het gezin/huishouden betreffen de taakverdeling tussen ouders, de opvoeding en de manier van conflicthantering. Uit de traditionele, maatschappelijke opvattingen over gender vloeit een ongelijke verdeling van arbeid en zorg voort, een andere focus bij de opvoeding van jongens dan van meisjes, en daaruit voortvloeiend vaak ook een andere manier van omgaan met conflicten tussen de verschillende gezinsleden omdat daarin van meisjes en jongens andere dingen verwacht en geaccepteerd worden. <i>Voorbeeld: echte jongens huilen niet en slaan terug; meisjes praten het uit.</i></p> <p>Deze verschillen hebben gevolgen voor afhankelijkheden tussen (ex-)partners en de mogelijkheden die zij hebben om geweld in het gezin te beëindigen. Ze hebben ook gevolgen in het geval gezinsleden <i>niet</i> aan de geldende normen voldoen: zij kunnen daar zelf stress van ervaren en zij kunnen elkaar dat ook kwalijk nemen, wat een aparte bron van conflict vormt. <i>Denk aan voorbeelden als de werkloze vader die niet bijdraagt aan het gezinsinkomen of de geheel door haar werk in beslag genomen moeder die geen zorgtaken op zich neemt.</i></p>

Niveau	Relatie gender – geweld tegen vrouwen/HG
<p>Afzonderlijke relaties binnen gezin</p> <ul style="list-style-type: none"> • Problemen in de partnerrelatie • Problemen in de ouder-kindrelatie 	<p>De normen op het niveau van de gemeenschap zijn ook van invloed op de relatie tussen de gezinsleden onderling en met name (on)gelijkheden en de rol van macht daarin: traditionele normen kunnen eraan bijdragen dat geweld en controle van de man richting de vrouw, of de zoon richting de dochter, geaccepteerd worden en vormen een bron van conflict wanneer de vrouw/dochter zich daartegen verzet.</p> <p>Op dit niveau is ook de intergenerationele overdracht van geweld van belang. Kinderen die slachtoffer of getuige zijn van huiselijk geweld hebben een verhoogd risico om als volwassenen ook geweld mee te maken. Daarbij geldt dat zij het traditionele rolpatroon veelal kopiëren: jongens worden als volwassene vaker pleger, meisjes worden vaker slachtoffer.⁶ We zien hier een parallel met de intergenerationele overdracht van de arbeid-zorgverdeling.</p> <p>Echtscheiding is niet alleen een risicofactor voor GTV&HG, gender speelt hier vaak een specifieke rol in. Bij echtscheiding met kinderen spelen gezagskwesaties en mannen en vrouwen zijn daar niet gelijk in. <i>Aan de ene kant wordt voor zorgtaken vaker naar de moeder gekeken, hetgeen in een echtscheidingsprocedure nadelig kan zijn voor de vader. De tegenhanger is echter dat waar een moeder niet aan de traditionele verwachtingen ten aanzien van het moederschap voldoet (bijvoorbeeld omdat zij haar kinderen 'niet heeft kunnen beschermen' tegen het geweld in het gezin) dit haar extra zwaar kan worden aangerekend.</i></p>
<p>Individu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gedrag/houding • Verslavingsproblematiek • Persoonlijke geschiedenis • Persoonlijkheids- en/of psychiatrische problematiek 	<p>Op het individuele niveau werken traditionele rolpatronen en de eigen opvoeding in dat kader door in opvattingen over (on)gelijkheid en taakverdeling binnen relaties en in verwachtingen ten aanzien van de partner. Dit kan ook leiden tot een geïnternaliseerde rol binnen de relatie, zoals die van pleger en slachtoffer.</p> <p>Daarnaast blijkt uit onderzoek dat er verschillen tussen mannen en vrouwen zijn in de prevalentie van persoonlijkheids-, psychiatrische en verslavingsproblematiek. In samenhang met de sociale omstandigheden, opvoeding en middelenmisbruik komen hier risico's voor geweld uit.</p>

Het is belangrijk om rekening te houden met de relatie tussen de verschillende niveaus in het ecologisch model. Bij het maken en uitvoeren van beleid en bij het ontwikkelen en implementeren van interventies zullen instanties zich steeds bewust moeten zijn van de rol van gender binnen gemeenschappen, gezinnen, relaties en op individueel niveau, om effectief te kunnen zijn in hun handelen.

⁶ S. Daru, J. Mejdoubi, K. de Vaan en A. Visser (2016) *Huiselijk geweld verklaard vanuit genderperspectief. Literatuurstudie* (Regio-plan; Movisie; Atria).

Amsterdam, 8 maart 2021

© 2021 Regioplan, in opdracht van het ministerie van VWS, publicatie 20094-A

Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Niets uit deze uitgave mag worden vereenvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Regioplan. Regioplan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

**Regioplan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T +31(0)20 531 53 15
www.regioplan.nl**